

Замітки про хижих Центрального Полісся: лісовий кіт і вовк-меланіст на Житомирщині

Петро Печенюк

Відділ природи Житомирського обласного краєзнавчого музею (Житомир)

PECHENIUK, P. Notes on carnivorans of Central Polissia: a wild cat and a melanistic wolf in Zhytomyr Oblast, Ukraine. — New data on carnivorans of Central Polissia, in particular on the distribution of the wild cat (*Felis silvestris*) and the variability of the wolf's (*Canis lupus*) colouration are presented. Findings of wild cats on the lands of the Korostyshiv Hunting Club (KHC, 20–40 km east–south-east of Zhytomyr) in 2018–2019 are described, including one registration confirmed by the discovery of a dead animal, from which a skin-mount was prepared for the regional museum of local lore (RML), as well as several direct observations. Another registration was made on 13.10.2023 on a video from a thermal imaging camera in the Olevska Raion, near the state border. The melanistic wolf was captured by hunters on 03.12.2018 in the mentioned areas. Its skin-mount was transferred to the KHC, and the skull and os penis are stored in the RML. The list of vertebrate species with melanism and a detailed description of the features of the melanistic wolf are given.

Передмова редактора

Цей текст передано до редакції старшим і високо досвідченим колегою, який є завідувачем відділу природи Житомирського обласного краєзнавчого музею (ЖОКМ), — Петром Печенюком. Петро Петрович — один із найдосвідченіших музейників всієї системи обласних краєзнавчих музеїв, надзвичайно уважний і до відомостей про місцеву фауну, і про історію досліджень фауни. Завдяки йому, зокрема, вдалося відновити невідомі сторінки з біографії Георгія Прожиги — науковця й колектора, що у 1920-х та 1930-х рр. працював і в ЖОКМ, і в заповіднику Конча й Заспа під Києвом, і (найімовірніше) у Зоомузеї ВУАН. Нові матеріали передано з приміткою «цим повідомляю Вам інформацію, яку давно обіцяв. Прошу розпорядитися нею на свій розсуд». Власне, тут з переданого пакету заміток наведено два фауністичні матеріали, які заслуговують на увагу дослідників хижих ссавців.

I. Про лісового kota *Felis silvestris* у Житомирській області

За джерелами вважався зниклим з фауни області [Стадниченко 2002], проте сучасні дані свідчать про розширення ареалу [Zagorodniuk *et al.* 2014].

Навесні 2018 р. (10.03.2018) дорослий самець kota лісового, що втрапив у браконьєрське знаряддя, був виявлений загиблим егерською службою мис-

ливського господарства КМК (Коростишівський мисливський клуб). Подія відбулася у лісовому масиві за 40 км на сх.-пд.сх. від м. Житомир, на території господарства КМК, біля с. Струцівка. Ці угіддя являють собою суцільний лісовий масив довжиною до 60 км з заходу на схід і шириною 10–15 км, розташовані між автотрасами Житомир–Київ та Житомир–Сквира.

Тварина була здорова, добре вгодована. Зовнішній вигляд — класичний, у рудуватих тонах. Із тварини було виготовлено таксидермічну скульптуру, що зберігається у клубі КМК, а також знято посмертну маску і препаровано череп. Маска і череп kota зберігаються у Відділі природи ЖОКМ.

У тому ж 2018 р., а ще більше у наступному 2019 р. під час проведення біотехнічних заходів і полювань декілька разів спостерігали особин лісового kota у цьому ж лісовому масиві в долині потічка Рівець, побіля сіл Туровець та Буймир, за 20 км на сх.–пд.сх від м. Житомира. Тварини пересувалися лісовими стежками та дорогами, були небоязкі. Інколи сидючи вони спостерігали за діями людей. Голосу не боялися, але зразу ж зникали, спостерігши різні рухи. Спостерігача підпускали не ближче 20–25 м. Явно тяжіли до заболоченої, зарослої осокою місцевості. У цій же місцевості на вологому піску лісових доріг і стежок сліди лісового kota спостерігали багаторазово.

Окрім того, 13.10.2023 в Олевському р-ні Житомирської обл. біля кордону України засобами об'єктивного контролю зафіксовано нічне полювання лісового kota. Відео з інфрачервоної камери отримано від військових, зйомка проводилася недалеко від автодороги на північ від Майдана Копищанського. Аналіз відео проведено кількома досвідченими теріологами (рис. 1).

Рис. 1. Стопкадри з відео з диким котом на тепловізорі в Олевському районі Житомирщини, 13.10.2023 (аналіз відео за участі та сприяння І. Загороднюка, М. Роженка та С. Жили).

II. Про вовка-меланіста

За спостереженнями автора, в період ХХІ ст. в Житомирській обл. дуже поширені меланісти гадюки та бобри, що часом складають до 25–30% популяції. Спостерігаючи за ссавцями-меланістами (візон, бобер, вовк, лисиця, здичавілі коти, єнот), автор звернув увагу на дві особливості.

По-перше, меланісти завжди меншого розміру за особин з типовим забарвленням, проте нормального фізичного стану. По-друге, цілком чорні особини мають буруватий відтінок забарвлення та більш м'яке хутро. Натомість якщо тварина має білі плями або хоча б 2–3 білі волоски, то її хутро має завжди яскравий соковитий чорний колір та жорсткішу ость.

Вовк-меланіст був здобутий мисливцями при проведенні біотехнічних заходів 3 грудня 2018 р. в лісовому масиві, що за 40 км на сх.–пд.сх. від м. Житомира, в угіддях мисливського господарства КМК, біля с. Струцівка. Тварина була у складі зграї з чотирьох вовків, що дуже шкодила популяції сарни. Три інші тварини мали нормальне рудувато-сіре забарвлення. З усієї зграї був добутий лише чорний вовк.

Мисливці, що проводили полювання, розповіли про дещо незвичну поведінку чорного вовка — він був менш уважний, менш сторожкий і гірше відчував небезпеку. В цілому, за виразом єгеря, був «дурніший». При огляді тварини та в процесі препарування я спостеріг таке:

1) розміри тварини були менші від середньостатистичних; 2) на грудях і нижній губі спостерігались два-три малесеньких пучечки (до 1 мм) білого хутра; 3) все інше хутро було яскраве, соковито-чорне, з добре розвинутим волосом ості; 4) будова лапи («слід») була типово вовча (вовче розміщення подушечок пальців) на всіх ногах; 5) тварина була нормально вгодована, не виснажена; 6) череп має всі морфологічні характеристики вовчого, *os penis* також; 7) тварина старшого середнього віку; 8) у дузі нижньої щелепи виявлено картечину близько 5-6 мм, міцно врослу в кістку разом з деякими чорними волосинами. Кістка зберегла цілісність, давши кілька тріщин, які добре заросли. Ступінь заживлення був повний, тобто після поранення пройшло близько 2 років.

З чорного вовка виготовлено таксидермічну скульптуру, що зберігається в клубі КМК. Відпрепаровані від цього екземпляра череп та *os penis* знаходяться в колекції відділу природи Житомирського краєзнавчого музею.

Література

- Стадниченко, А. П. (ред.). 2002. *Рідкісні та зникаючі види тварин Житомирської області. Навчальний посібник*. Волинь, Житомир, 1–176.
- Zagorodniuk, I., M. Gavrilyuk, M. Drebet, [et al.]. 2014. Wildcat (*Felis silvestris* Schreber, 1777) in Ukraine: modern state of the populations and eastwards expansion of the species. *Studia Biologica*, 8 (3): 233–254. <https://doi.org/10.30970/sbi.0803.372>

Резюме

ПЕЧЕНЮК, П. Замітки про хижих Полісся: лісовий кіт і вовк-меланіст на Житомирщині. — Наведено нові дані про хижих ссавців Центрального Полісся, зокрема про поширення kota дикого (*Felis silvestris*) та мінливість забарвлення вовка (*Canis lupus*). Описано знахідки kota дикого в угіддях Коростишівського мисливського клубу (КМК, 20–40 км сх.-пд.сх. від Житомира) протягом 2018–2019 рр., у т.ч. одна реєстрація підтверджена виявленням загиблої тварини, з якої виготовлено таксидермічну фігуру для обласного краєзнавчого музею (ЖОКЗ), і декілька прямих спостережень. Ще одна реєстрація була 13.10.2023 на відео з тепловізійної камери в Олевському районі, біля державного кордону. Вовка-меланіста здобуто мисливцями 3.12.2018 в згаданих угіддях. Його таксидермічна фігура передана до КМК, а череп і *os penis* зберігаються в ЖОКЗ. Наведено перелік видів хребетних з проявами меланізму та детальний опис особливостей вовка-меланіста.